

KULTURHISTORISK
MUSEUM
UNIVERSITETET I OSLO
FORNMINNESEKSJONEN

Postboks 6762,
St. Olavs Plass
0130 Oslo

RAPPORT

ARKEOLOGISK UTGRAVNING

Bosetningsspor, kullproduksjon

Fransstua – Sagmoen,
Grinda 127/3, Tyskerud 129/8,
Eidsvoll k., Akershus

Jannie SchnedlerJohansen/
Margrete F. Simonsen

Oslo 2005

**KULTURHISTORISK
MUSEUM
UNIVERSITETET
I OSLO**

Gårds-/ bruksnavn Grinda, Tyskerud m.fl.	G.nr./ b.nr. 127/3, 129/8 m. fl.
Kommune Eidsvoll	Fylke Akershus
Saksnavn Fransstua - Sagmoen	Kulturminnetype Bosetningsspor
Saksnummer (arkivnr. UKM) 00/10996	Tiltakskode/ prosjektkode 756028
Eier/ bruker, adresse	Tiltakshaver Gardermoen tomteselskap AS
Tidsrom for utgravning 11.september 2003	M 711-kart/ UTM-koordinater/ Kartdatum 1915 I/32VPM199859/ N254698 Ø24688 NGO 1948 Gauss K.Akse 3
ØK-kart CR 054-5-4	ØK-koordinater
A-nr. 2003/121	C-nr. C54107
ID-nr (Fornminneregisteret) Id-55109	Negativnr. (UKM) Cf 29436
Rapport ved: Jannie Schnedler Johansen	Dato: 02.02.05
Saksbehandler: Margrethe F. Simonsen	Prosjektleder: Margrete F. Simonsen

SAMMENDRAG

Bakgrunnen for undersøkelsen er utbygging av boliger ved realisering av reguleringsplan for Fransstua-Sagmoen på Råholt. Ved registrering ble det påvist 7 forhistoriske anleggspor i form av kulturlag og kokegroper, innenfor reguleringsplanen. Fordi tiltaket dels var gjennomført, ble det foretatt en begrenset undersøkelse i 2003. En av kokegropene ble omdefinert til kullgrop. To av strukturene viste seg å være moderne avfallsgroper, bare en kokegrop ble påvist. Kullgropen hadde firkantet bunnlag og var 3,7 x 2,9 m i plan, 28 cm dyp. Den ble datert til AD1015-1160. Kokegropen var oval i formen og 125 x 100 cm i plan, 10 cm dyp. Denne ble datert til AD260-530. Fra tidligere var det datert to områder med kulturlag tilbake til middelalderen.

Oslo 02. mai 2006

Margrete Figenschou Simonsen

Forsideillustrasjon: Kullgrop med målestokk: 2 stikkstenger à 1 meter.

INNHold

1. BAKGRUNN FOR UNDERSØKELSEN	2
2. DELTAGERE, TIDSROM	3
3. FORMIDLING	3
4. LANDSKAPET - FUNN OG FORNMINNER	3
5. UTGRAVNINGEN	3
5.1 Problemstillinger – prioriteringer	3
5.2 Utgravningsmetode	4
5.3 Kildekritiske forhold	4
5.4 Utgravningens resultater	4
5.5.1 Funnmateriale	4
5.5.2 Strukturer	4
5.5.3 Datering	5
5.5.4 Naturvitenskapelige prøver	5
5.6 Vurdering av utgravningsresultatene, tolkning og diskusjon.	5
6. KONKLUSJON	6
7. LITTERATUR	7
8. VEDLEGG	8
8.1. Prøver	8
8.2. Tegninger	8
8.3. Fotoliste.	8
8.4. Kart	9

RAPPORT FRA ARKEOLOGISK UTGRAVNING

FRANSSTUA – SAGMOEN, GRINDA 127/3, TYSKERUD 129/8 M.FL., EIDSVOLL KOMMUNE, AKERSHUS FYLKE

JANNIE SCHNEDLER JOHANSEN

1. BAKGRUNN FOR UNDERSØKELSEN

Forslag til reguleringsplan for Fransstua – Sagmoen gjelder boligbygging i et område med for det meste dyrket mark ved Nye Eidsvoll Verk stasjon på Råholt. Området er regulert til bebyggelse i gjeldende kommuneplan. Planområdet ble registrert av Akershus fylkeskommune i perioden 15. – 19. mai 2000. Det ble ved den anledning gravd søkesjakter med gravemaskin. Sjaktenes bredde var 3-4 m brede, gravd med 12 m intervaller jevnt over i dyrket mark i det aktuelle området. Det ble herved registrert i alt sju strukturer, tre kokegroper, tre kulturlag og ett mulig stolpehull. Disse er fredet etter lov om kulturminner av 1978 § 4.

Kokegropene er i registreringsrapporten beskrevet som tilnærmet runde, 60-100 cm i diameter. De inneholdt skjørbrent stein og kull. En av kokegropene (KG1) inneholdt forholdsvis store mengder bein. Kulturlagene er beskrevet som 1 – 6 m² i utstrekning, bestående av mørkfarget sand med kullbiter, uten stein. Det ble tatt ut prøve til C¹⁴-datering fra kulturlagene, og to av disse er datert til høy- og seinmiddelalder (KL2 og KL3), én til nyere tid (KL1). I følge registreringsrapporten var kulturlagene uten påvisbare strukturer eller oldsaker. (Hill 2000).

Saken ble oversendt UKM som kopi i brev av 14. mai 2001 til Riksantikvaren, vedlagt registreringsrapport. Saken ble behandlet på møte i Fornminnekomiteen 11. juni 2001 (Sak F 060/01) hvor det ble fattet vedtak om å anbefale dispensasjon med vilkår om en arkeologisk undersøkelse.

Reguleringsplanen ble vedtatt 27. august 2001 og vilkår om arkeologisk utgravning ble tatt inn i bestemmelsene. Tiltakshaver, Gardermoen tomteselskap, har bedt om at en arkeologisk undersøkelse gjennomføres i brev av 1. september 2003.

Riksantikvaren fattet 2. september 2003 endelig vedtak om omfang og kostnader, berammet til 29.600,- kroner.

2. DELTAGERE, TIDSRUM

Undersøkelsen ble utført i tidsrommet 11. september 2003 av undertegnede, Jannie Schnedler Johansen.

3. FORMIDLING

Formidling begrenset seg til samtale med en av gravemaskinførerne som jobbet på den allerede frigitte delen av planområdet.

4. LANDSKAPET - FUNN OG FORNMINNER

Planområdet består hovedsaklig av dyrket mark, med noe skog og myr. Fransstua ligger på et høydedrag orientert NNØ-SSV i en slak skråning mot vest. Området ligger 190-210 moh. Mot vest er området avgrenset av svaberg, skog og myr. Jordsmonnet består av sand og lett silt nesten uten stein.

Et gammelt veifar, "Lundsgutua" strekker seg gjennom planområdet forbi den bevaringsverdige gården Fransstua, som er foreslått regulert til bevaring. Andre kulturminner i planområdet (kokegroper, kulturlag) viser at bosetning i området rundt Fransstua har stor tidsdybde.

Kokegroper og kulturlag er vanlige kulturminnetyper på Romerike og i Eidsvoll kommune. I regi av Gardermoprojektet ble det gjort flere arkeologiske undersøkelser av bosetningsspor i kommunen (Helliksen 1997). På Fransstua ble det innenfor reguleringsplanens Felt B2 øst for gården, undersøkt 3 kokegroper hvorav én ble radiologisk datert til yngre romertid, 245-370 e. Kr. Undersøkelsene på Venjar og Dønnum i Eidsvoll kommune, påviste henholdsvis graver og rester av flere hus, datert til eldre og yngre jernalder, perioden 500 f. Kr.-1030 e. Kr. Rester av bebyggelse fra forhistorisk tid fram til middelalder er registrert flere andre steder i kommunen, blant annet på Stavi-jordet og Dorothea Busk-jordet ved Eidsvoll Verk (Simonsen 2001).

5. UTGRAVNINGEN

5.1 PROBLEMSTILLINGER – PRIORITERINGER

Det var bestemt fra Kulturhistorisk museums side at de registrerte kulturlagene fra høy- og seinmiddelalder som verken inneholdt strukturer eller funn ikke skulle undersøkes nærmere, men at kun de tre registrerte kokegropene skulle undersøkes arkeologisk. Fordi tiltaket også dels var gjennomført ble det lagt opp til en begrenset undersøkelse av de strukturer som lot seg gjenfinne i sjaktene som hadde stått åpne siden registreringen.

5.2 UTGRAVNINGSMETODE

Undersøkelsen besto i å først gjenfinne de tre kokegroper kalt KG 1-3 ved hjelp av et kart over sjaktene fra registreringen. I forbindelse med dette ble det også gjort funn av ytterligere en struktur.

De registrerte strukturer ble dokumentert ved fotografering og tegning i plan før de ble snittet med graveskje og deretter dokumentert på tilsvarende vis i snittflaten/profilen.

5.3 KILDEKRITISKE FORHOLD

Sjaktene hadde ligget åpne lenge og vært utsatt for vind og vær og ettervekst, hvilket kompliserte gjenfinning av strukturene, som også var blitt ytterligere utvasket og derfor ikke var enkle å identifisere ut ifra beskrivelsene i registreringsrapporten.

Det var fint vær under den arkeologiske undersøkelsen, overskyet og nesten vindstille.

5.4 UTGRAVNINGENS RESULTATER

De tre kokegropene ble alle gjenfunnet og ytterligere én struktur ble påvist. Denne var en ca 3,7 x 2,0 meter stor firkantet kullgrop, S1. Den kokegropen som ved registreringen ble kalt KG1 viste seg ved nærmere undersøkelse å være en moderne avfallsgrop med bløte, halvrotne dyrebein og -tenner, brente stein, porselen og tegl m.m. KG2 var en kokegrop på 125 x 100 cm i plan, 10 cm dyp. KG3 ble også avskrevet som moderne etter at det ved snitting viste seg at den besto av brente takstein, tegl og kull.

5.5.1 FUNNMATERIALE

Det ble ikke gjort noen gjenstandsfunn, som kan relateres til førreformatorisk tid, under den arkeologiske undersøkelsen.

5.5.2 STRUKTURER

S1: Firkantet bunnlag av kullgrop i sandgrunn. Det nord-østre hjørne og en del av strukturen i nord er ikke avdekket. En 1 cm bred kant av rødbrent sand rundt alle synlige kanter. 15-30 cm bred kullrand innenfor dette. Mye kull også i resten av strukturen, iblandet sand. Veden er liggende i nord-syd og øst-vest-gående retning. Det ble tatt to kullprøver av denne strukturen.

KG2: Kokegrop. 125 x 100 cm i plan, 10 cm dyp. 4,5 liter kokstein i den utgravde halvpart. Det ble funnet en liten, 1/2 fingernegl stor, brent beinbit på toppen av strukturen. Denne ble det ikke tatt vare på. Det ble tatt to kullprøver av denne strukturen.

5.5.3 DATERING

Det ble tatt kullprøver av kullgropen, S1 og kokegropen, KG 2. (se vedlegg)

5.5.4 NATURVITENSKAPELIGE PRØVER

Kullprøvene er vedartsbestemt av Helge Irgens Høeg ved Universitetet i Oslo. Resultatene fremgår av Liste over kullprøver s. 6.

5.6 VURDERING AV UTGRAVNINGSRISULTATENE, TOLKNING OG DISKUSJON.

En kokegrop er en grop med et kullag dekket av skjørbrent stein og er et av de vanligste kulturminnene som blir avdekket ved sjakting/flateavdekking. Som navnet tilsier er en kokegrops funksjon knyttet til tilberedning av mat. Hvorvidt kokegroper har vært anvendt i det daglige eller om de skal ses i sammenheng med spesielle fester og/eller kultiske handlinger diskuteres (se for eksempel Narmo 1996 og Gustafson 1999). Kokegropfelt, en ansamling av kokegroper, tolkes som regel inn i en kultisk sammenheng.

Funnt av en enkelt kokegrop, slik det er tilfellet her, er det vanskelig å si mye om. Det aktuelle planområdet ble ikke flateavdekket slik at det er en mulighet for at det kan ha ligget flere kokegroper i området. Likevel må det anses som usannsynlig at den funne kokegropen, KG2, hører til et kokegropfelt.

En enkeltliggende kokegrop kan som regel enten knyttes til et gårdsanlegg eller til graver (Simonsen 2001). I dette tilfelle har vi ikke arkeologisk påvist verken gårdsanlegg eller graver, men nærheten til gården Lund kan i denne forbindelse være interessant. Dette navnet er gammelt og henspiller kanskje på tilstedeværelsen av en "hellig lund" i området (ibid.). Det igjen peker på sannsynligheten for en stor tidsdybde i bosetningsaktiviteten i området, slik at kokegropen kan være gammel.

En kullgrop er en rest av en gropmile med formål å produsere kull til jernproduksjon eller smie. I sin opprinnelige form består slike av en grop med en voll omkring. Kunnskapsverdien er knyttet til den informasjon gropene kan gi om kullproduksjon i tilknytning til jernutvinning og/eller smievirksomhet i området (se for eksempel Narmo 1996 og Larsen 1991).

Kullgroper er å regne for et massemateriale. De aller fleste gropene er datert til høymiddelalderen, men det forekommer både eldre og yngre dateringer.

Både form og dimensjon synes å variere i ulike distrikter og kan bidra til å avgrense tradisjonsområder. Et interessant forhold er gropenes form som i øst vanligvis er kvadratisk eller rektangulær, mens den lenger vest er rund. Grensen synes å gå ved Mjøsa. Eidsvoll kommune ligger rett sør for Mjøsa, med halvparten av kommunen på hver side av Vorma som starter her. Planområdet ligger på vestsiden av Vorma, men vi vet ikke om overflateformen på denne kullgropen har vært firkantet eller rund. Bunnlaget er som nevnt firkantet, men det behøver ikke å være noen sammenheng mellom stablingen av veden i bunnen av en kullgrop og formen denne får i toppen/overflaten. Selv om området hører til den vestlige tradisjonen, i den grad Mjøsa faktisk representerer en absolutt grense i denne sammenheng, så kan kullgropen S1 ikke verken bekrefte eller modifisere denne

oppfatningen siden kun bunnlaget er bevart. Den aktuelle kullgropen kan ha sammenheng med smiing så vel som jernutvinning.

6. KONKLUSJON

Kullgropa K1 er datert til AD1015-1160 og passer dermed godt inn i brukstiden til denne typer gropmiler, som vanligvis ligger i vikingtid og middelalder. Kokegropen er datert til AD260-530 som er yngre romertid –folkevandringstid. Dette passer også godt inn med den antatte bruksfasen av kokegropene til eldre jernalder.

7. LITTERATUR

Gustafson, Lil 1999. En kokegrop er en kokegrop er en...? I *Follominne*. Årbok 1999. nr 37. Follo Historielag.

Helliksen, W. 1997

Gård og utmark på Romerike 1100 f. Kr. – 1400 e. Kr. Varia 45. Universitetets Oldsaksamling, Oslo.

Hill, D.J.A. 2000

Rapport om registrering av automatisk fredede kulturminner ved Fransstua – Sagmoen 15.-19. mai 2000. Akershus fylkeskommune.

Larsen, J.-H. 1991

Jernvinna ved Dokkfløyvatn. Varia 23. Oslo

Narmo, L.E.

Jernvinne, smie og kullproduksjon i Østerdalen. Arkeologiske undersøkelser på Rødsmoen i Åmot 1994-1996. Varia 43. Oslo

Simonsen, M.F. 2001

Prosjektplan. Undersøkelse av automatisk fredede kulturminner (bosetningsspor). Reguleringsplan for Fransstua – Sagmoen, Grinda 127/3, Tyskerud 129/8 m. fl., Eidsvoll kommune, Akershus. Universitetets Kulturhistoriske Museer, Oslo.

8. VEDLEGG

8.1. PRØVER

Liste over kullprøver

Prøvenr.	C-nr.	NTNU Lab.nr.	Struktur	Gram	Treslag	Kommentar	C14- dat.
K1 (1 av 2)	C54107/1		S1, kullgrop	16,9	Picea (gran)	Sendt til datering	
K1 (2 av 2)				43,2		Ikke datert	
K2	C54107/2		KG2, kokegrop	10,6	Quercus (eik)	Sendt til datering	
K3	C54107/3		KG2, kokegrop	1,0	Quercus (eik)	Ikke datert	

8.2. TEGNINGER

1. S1 – kullgrop, plan og profil
2. KG2 – kokegrop, plan og profil

8.3. FOTOLISTE.

Cf. 29436

Film 1 Bildnr.	Motiv	Retning mot	Fotograf
1	S1 – kullgrop. Stående stikkstang markerer sjaktkant/ hjørne	NV	J.S.J.
2		NV	J.S.J.
3	S1 – kullgrop, med 2 meters-mål	NV	J.S.J.
4		NV	J.S.J.
5	S1 – kullgrop, sørvestre hjørne	NØ	J.S.J.
6	S1 – kullgrop, østre snitt, med 60 cm	Ø	J.S.J.
7		Ø	J.S.J.
8	S1 –kullgrop, nordre snitt med 60 cm	N	J.S.J.
9		N	J.S.J.
10	KG2 – kokegrop, plan	Ø	J.S.J.
11		Ø	J.S.J.
12	KG2 – kokegrop, profil	Ø	J.S.J.
13		Ø	J.S.J.

8.4. KART

1. Utsnitt av ØK-kart : CR 054-5-4
2. Kart over reguleringsplan for Gnr.127/3, 129/8 m. fl, Fransstua – Sagmoen med innmålte strukturer fra registreringen. S1s plassering er omtrentlig angitt.

